

Kelta sír és illyr urnasírok Cserszegtomajon.

(Ide tartozik a III—IV. tábla.)

A magyarországi korai La Tène kutatás eredményéről dr. Márton Lajos, az *Archaeologia Hungarica* XI. kötetében számol be.¹ Később kiegészíti munkáját „A korai La Tène sírok leletanyaga” című dolgozatával.² Utóbbi munkájában sajnálatos tényként állapítja meg, hogy a kutató „csak ritka esetben jegyezte föl egyes sírok tartalmát. Főleg a keramikai leleteknek a vas- és bronztárgyakkal való kapcsolatára vonatkozó tájékoztatása hiányos”.³ Részben ez indít bennünket arra, hogy a Cserszegtomajon talált s részben a Balatoni Múzeumba került kelta sírt,⁴ közöljük.

A kelta sír lelőhelye a — népvándorláskori temetőről ismert — Hévíz melletti Dobogó északkeleti, Felső-Dobogónak nevezett részén van. E területet a sümegi országút elvágja Dobogótól, s ezért 1937-ben közigazgatásilag Cserszegtomajhoz csatolták. Szeles Lajos és Penteli Ferenc néhány évvel ezelőtt földjükön murvabányát nyitottak. A bánya felső földrétegéből és az országút mélyített területéről számos, különböző korú sír anyaga került magánkézbe, dr. Csák Árpád közvetítésével a Balatoni Múzeumba, de sok lelet a helyszínen pusztult el. A murvafejtés által veszélyeztetett földszáv átvizsgálása közben akadtunk az alábbi sírra (1. kép. 5. sír.).

A sírban (2. kép.) észak-északnyugat, dél-délkeleti irányú 275 cm hosszú, 130—140 cm széles és 175 cm mély sírgödörben, fejjel Ddk-i irányban elhelyezett nő csontváza feküdt. A csontváz (3. kép.) hossza, a lábszárak eltolódása miatt, 2 m volt. A bal könyök és jobb kéz vonalától a lábfejek felé eső részt sírrablók dulták fel. Ezt bizonyítja, hogy a bal alsókar, a jobb comb- és bal sípesont hiányzik, a medencét 60 cm-rel az eredeti helyén fekvő jobbkar fölött, a

¹ Márton Lajos: A korai La Tène-kultúra Magyarországon (következőkben *Arch. Hung.* XI.).

² Dolgozatok IX—X. 93. s. köv. II. (következőkben *Dolg.* IX—X.)

³ *Dolg.* IX—X. 95. I. 2. bek. Hasonló értelemben ír a 103. lapon és az *Arch. Hung.* XI. 49. I. 2. bek., 98. I. 3. bek.

⁴ 1939. január 10—12.-én.

bal combcsontot pedig a bal bordák és a medence helye között, 18 cm-rel az eredeti szint fölött találtuk. A sír szokatlan nagyságát a gödörben elhelyezett fagerendákból összeácsolt házikó, illetőleg sírkamra beépítése magyarázza. A sírablók által felgyújtott sírkamra üszkösödött maradványait és hamuját a fal mentén és a fenéken mindenütt megállapíthattuk. A sírgödör aljának kitakarítása közben a fenékre mélyedő két gerendalyukat találtunk (2. kép); a kisebb 38 cm széles, 40 cm hosszú és 40 cm mély, a nagyobb 50 cm hosszú, 40 cm széles és 40 cm mély volt.

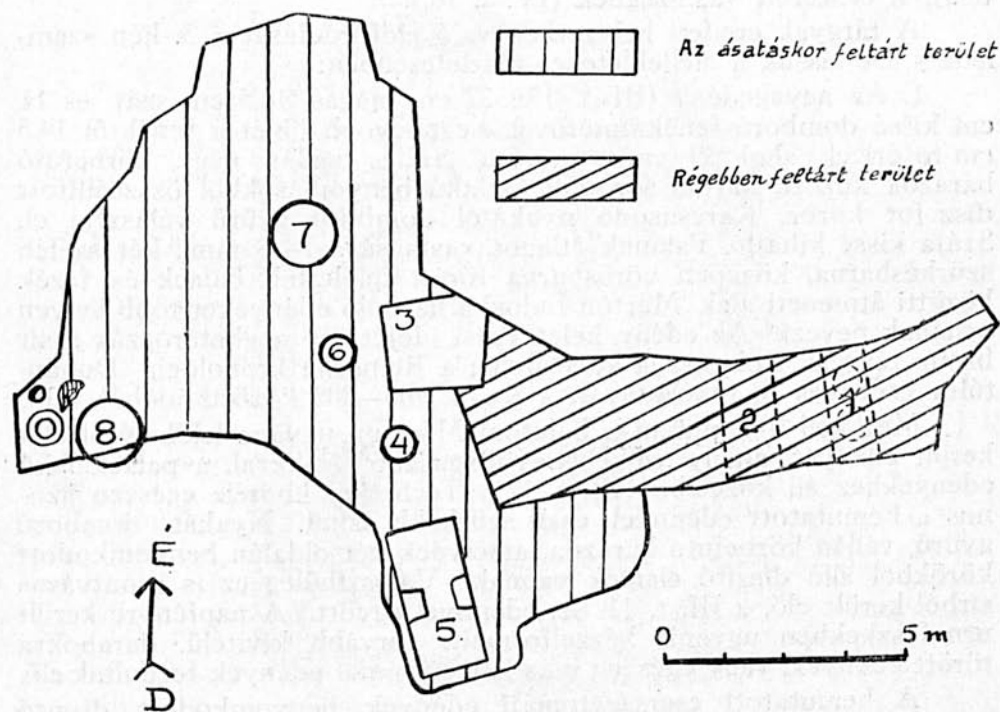

Abb. 1. kép.

A sírgödörből a következő jól megfigyelt leletek kerültek elő:
1. A sírgödör délkeleti sarkából, a koponyától 20 cm-re elhelyezett agyagedény (III. t. 13.).

2—4. A jobb vállcsúcson, a jobb mell felső és alsó oldalán látható bronzfibulák (III. t. 1., 2., 5.).

5—7. Alig néhány mm-rel mélyebben, a mellkas jobb oldalán, háromszög alakban elhelyezett három vassfibula (III. t. 3. 8—10.).

8—9. A két kulcsesont közepe táján egy-egy kisebb bronzfibula (III. t. 6—7.).

10. A nyakesigolyákat körülfogó karmantyús bronznyakperec (IV. t. 1.).

11. A jobb csuklón viselt négybütykű gyűrt bronzkarperec (IV. t. 5.).

12—13. Az elmozdított lábszárak bronz lábperece. [Annak ellenére, hogy a bal sípcsont hiányzott, a szárkapocs-csontot körülfogó bal lábperec is eredeti helyzetben találtak tekinthető] (IV. t. 12., 14.).

14. A jobb bokától 10 cm-re talált bronz küllős karika (IV. t. 7.).

Bizonytalan a sírral való összetartozása a sír fölötti termőtalajból előkerült vas szegnek (IV. t. 10.).

A tárgyak eredeti helyzetben való előfordulását a 3. kép szemlélteti. De lássuk a mellékleteket részletesebben:

1. Az agyagedény (III. t. 13.) 27 cm magas, 16.5 cm száj- és 11 cm kissé domború fenékátmérővel. Legnagyobb öblét a fenéktől 14.5 cm-re éri el, ahol 29 cm átmérőjű. Széles vállán négy körbefutó barázda között, három sor dült S-alakú benyomásokból összeállított dísz fut körbe. Karcsúsodó nyakától domború gyűrű választja el. Szája kissé kihajló. Falának átlagos vastagsága 7—8 mm., két szélén szürkésbarna, közepén vörösbarna törési felülettel. Palack és fazék közötti átmeneti alak. Márton Lajos⁵ a hasonló edényeket több helyen urnának nevezi.⁶ Az edény keletkezési idejét jól meghatározzák a sír bronz tárgyai. Rokonsága kétségtelen a Reinecke kronológia Dunántúltra érvényes B. fokozatával; a Kr. e. 400—300 közötti időből való.

Meg kell itt említeni a Balatoni Múzeum ugyane lelőhelyről előkerült edényét, amely szűkebb és magasabb nyakával, a palackalakú edényekhez áll közelebb (III. t. 12.). Technikai kivitele egészen azonos a bemutatott edénnyel, csak szürkébb színű. Nyakán domború gyűrű, vállán körbefutó barázda, amelynek két oldalán benyomkodott körökből álló díszítő elemek vannak.⁷ Valószínűleg ez is csontvázás sírből került elő, a III. t. 11. sz. edénnyel együtt.⁸ A napfényre került urnafészkekben ugyanis kézzelformált, durvább kivitelű, darabokra törött edények, vagy egészen más jellegű római edények fordultak elő.

A bemutatott cerszegtomaji edények benyomkodott díszítő elemeit egyesíti magában az egyik durvább, későbbi változat Csab-

⁵ A tárgyak leírásánál és rokon anyaggal való megvilágításánál Márton Lajos idézett két munkájára támaszkodunk. Márton Lajos a régebbi és újabb irodalom felhasználásával a többé-kevésbé jó leírások adatai alapján dolgozott.

⁶ Dolg. IX-X. 103. l., u. o. 108. l. 4. és 8. bek., Arch. Hung. XI. 24. l. utolsó bek.

⁷ Díszítése jól látható Kuzsinszky Bálint: A Balaton környékének archaeológiája 104. l. 143. ábráján.

⁸ Szélesszájú (22.8 cm), alacsony (20 cm), szürkésbarna agyagedény, vállán hornyolattal, Talpa profilált (14 cm. átm.). Mindkettő a Balatoni Múzeumban a Csák Árpád-féle gyűjteményben van.

rendekről⁹ és a korábbi tradíciókat őrző mellékletektől kísért változat Kósdról.¹⁰

A csabrendeki temetővel való rokonságot külső körülmények is bizonyítják. Itt is egy korábbi urnatemetkezés volt, amelyre kelták és később rómaiak temetkeztek. Csabrendeken azonban a jellegzetes bronzkori elemektől kezdve fordultak elő tárgyak és urnasírok,¹¹ míg itt, úgy látszik, a zavaró bronzkori anyag egészen hiányzik, s csak a hallstatti- és La Tène-kori sírok találkozásáról van szó. Jellemző, hogy a korongon készült, finomabb kelta edényekkel datált, ham-

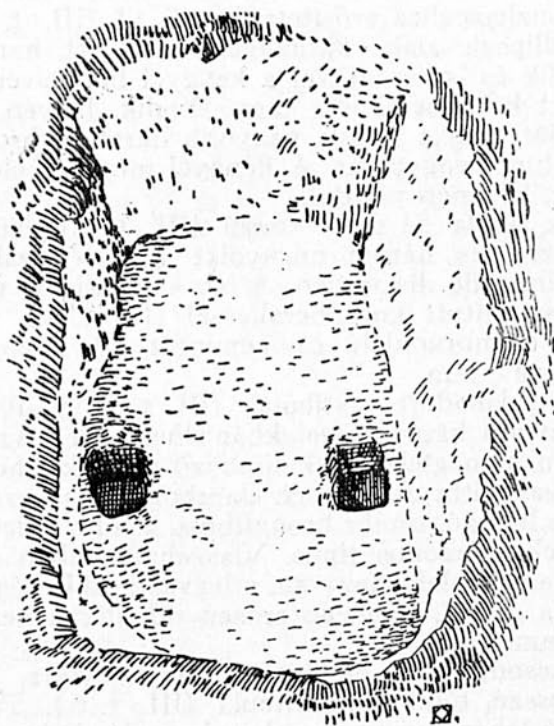

Abb. 2. kép.

vasztásos sírokban gyakran előfordul, hogy az edények mellé, vagy alá, a földre helyezik a hamvakat,¹² míg a hallstatti tradíciókat őrző hamvasztásos síroknál az egyik edény mindig hamvakat tartalmaz.

2—4. A felső szintben lelt bronzfibulák 14 és 10 cm-re voltak a középső legdiszesebb példánytól, rugójukkal a gerinc felé. Tömör

⁹ Arch. Közl. XXII. 43. l. 2. és Dolg. IX-X., XXVII. tábla 5.

¹⁰ Arch. Hung. XI., XX. tábla 12., kísérő mellékletei u. o. 106. l. 2. bek. és XX. t. 1., 2. és 4. ábra.

¹¹ Arch. Hung. XI. 20. l.

¹² Arch. Hung. XI. 29. l., 24. l. 2. bek., Dolg. IX-X. 110. l. 6. bek., XLI. t.

bronzok. Rugószerkezetük és kengyelük hajlása a La Tène „B“ fokozatából jól ismert típus. A visszahajló lábak ellaposodó vége a kengyelhez símul, de nem fogja azt át.

A vállcsúcson lelt példány hossza 49 mm (III. t. 1.). A kengyelhez lapulós lábvége nagy. A visszahajló láb tövében barázda, illetőleg domború gyűrű van. Kengyelének keresztmetszete 8 mm. Tűjének vége a tűtartóban maradt.

A díszesebb fibula hossza 45 mm (III. t. 5 a). Tűtartójának alsó oldalán két vékony barázda között hornyolás van. Visszahajló lába alul lapos, fölül korongalakú rekeszt alkot, amelyben vékony bronzszeggel bronzlemezhez erősített korall ül (III. t. 5 b). A láb domború vége ellipszis alakú barázdától körülvett, hat mezőre osztott taggal záródik és lapos aljával a kengyel hátán végigfutó barázdában elhelyezett korallberakásra támaszkodik, helyén tartva a korall egyik darabját, míg a másik, nagyobb darabot, bronz szegeccsel erősítették az átfúrt kengyelhez. A kengyel mindkét oldalán egy-egy kör foglal helyet, közepén ponttal.

A harmadik fibula 54 mm hosszú (III. t. 2.). Tűtartója alján két vékony barázda és három hornyolat van. Visszahajló lábvége hasonló az előbbihez, de díszítetlen. A láb korongja 11 mm átmérőjű, két darabból összeállított korallberakással (III. t. 4.). A korall csiszolása négyágú homorúoldalú csillagmintát ad. Kengyelének legnagyobb vastagsága 8 mm.

5—7. Szétrozsdásodott vasfibulák (III. t. 3., 8—10.). Egymástól 10—11—13 cm távolra, háromszögalakban elhelyezve. Az előbbi bronzfibulák nagyságának megfelelően különböző nagyok lehettek. A rozsdásodás megduzzasztotta és részben darabokra mállasztotta.

8—9. 32 mm hosszú, tömör bronzfibula, a jobb kulcsesontról (III. t. 7.). Az előbbiekkal azonos típus. Visszahajló lábán azonban nem korong, hanem hagymaalakú tag van, s legvastagabb végén, hat pontkörös bemélyedés díszíti. Lábvége erősen ráhajlik a kengyelre. Kengyelátmérője 6 mm.

A bal kulcsesonton, az előbitől 20 cm távolra, azzal egyező típusú 30 mm hosszú, tömör bronzfibula (III. t. 6.). Tűtartója hornyolt, visszahajló lábán gyöngyszemhez hasonló dudor van. Lábvége alul lapos, de nem érinti a 3.5 mm vastag kengyelt.

A fibulák egy garnitúrának különböző nagyságú és díszítésű darabjai. Egyazon műhelyből kerülhettek ki, a később bemutatandó egyéb bronzmelléklettel együtt. Korallberakásos fibuláink egyenes leszarmazottai, az ordódbabóti¹³ és litéri¹⁴ fibuláknak. Az ordódbabóti fibula visszahajló lábának rovátkolt hátlapmintázata, a mi 2. számú fibulánk korallba csiszolt tagozását viseli (III. t. 4.). A díszesebb kivitelű, elálló láb a La Tène fibulák történetében korábbi fejlő-

¹³ Dolg. IX-X., XXXI. 6. a., b. és 7.

¹⁴ Arch. Hung. XI., V. t. 3. Egész korai kísérfibulával u. o. V. t. 2. Leírása a Dolg. IX-X. 99. l.

dési fokozat. Ami ott hátlapmintázat volt, az itt, az előlap csiszolt koralltagozásának felel meg. Fibuláink fiatalabb voltát, az előbbi

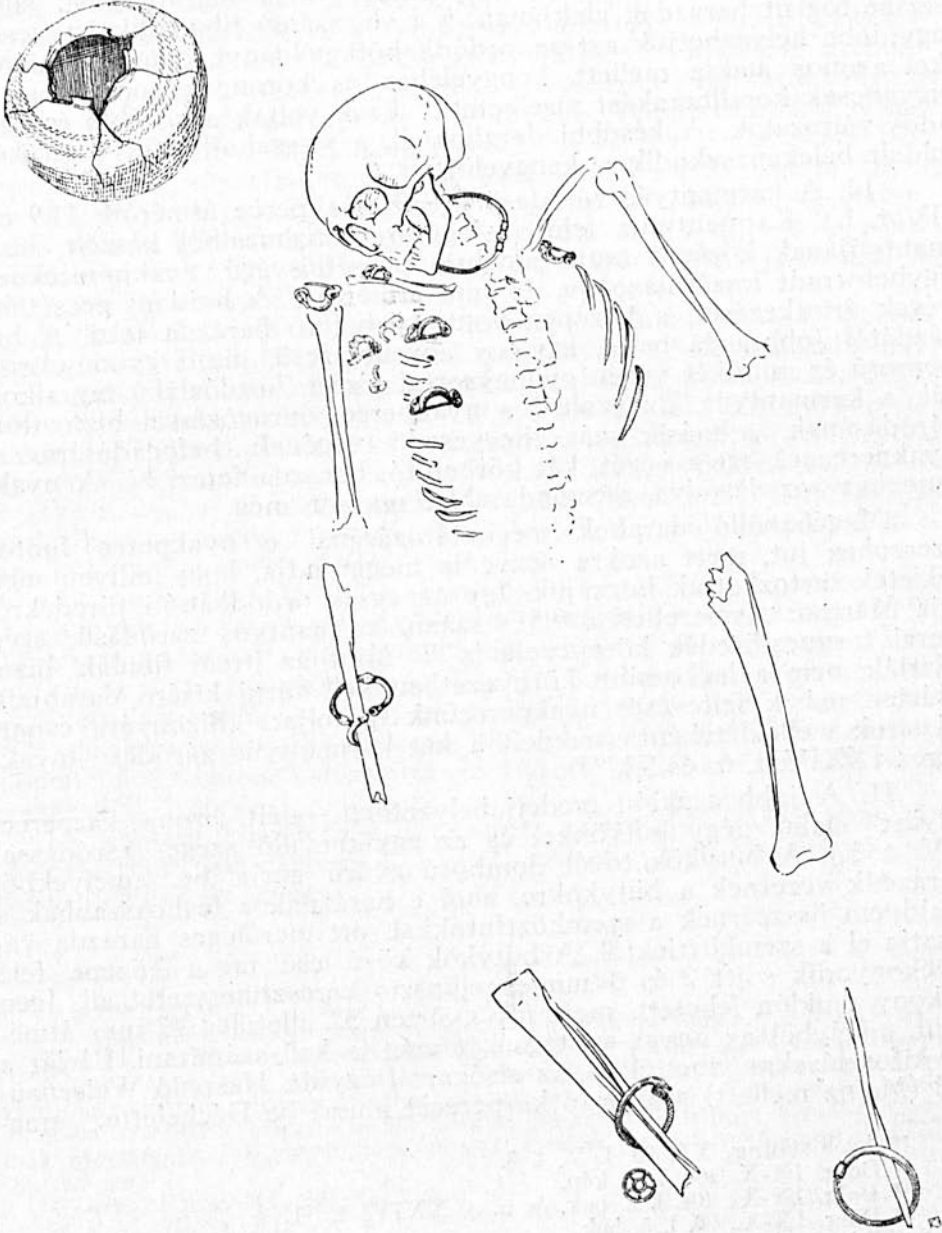

Abb. 3. kép

példa mellett, a litéri fibulaláb „archaikus Apollójának merev hajviselete”¹⁵ is bizonyítja. Ennek az Apolló fejnek, értelmétvesztett módon való utánzata, a mi 5 a. számú fibulánknak lábvég-díszje (III. t. 5 b.), amelynél csak a „merev hajviselet” rajza maradt meg, ellipszisbe foglalt barázdák alakjában. 5 a., b. számú fibulánkkal teljesen egyidőbe helyezhetjük azt az ordódbabóti példányt, amely a miénkel azonos alakja mellett, kengyelében és korongos gombjában is ugyancsak korallberakást viselhetett.¹⁶ Ezek voltak a korábbi és egyidős változatok. A későbbi daraboknál, a visszahajló láb vége, kétoldalt belekapaszkodik a kengyelbe.

10. A karmantyús záródású bronz nyakperec átmérője 11.9 cm (IV. t. 1.). Karmantyúja felé vastagodó bronzhuzalból készült. Karmantyújának középső tagja, amely a pecsétlősvégű nyakpereceknek egybeforradt leszármazottja, 13 mm átmérőjű. A hajdani pecsétlősvégek érintkezését, a közepen vont, körbefutó barázda jelzi. A barázdától jobbra és balra, egy-egy abroncsszerű, majd gyöngysoros, homorú és mindkét végén gyöngysorral lezárt, hordóalakú tag alkotják a karmantyút. Ez szolgál a nyakperec, önrugózással biztosított záródásának, a másik szár, hegyesedő végének, befogadására. A nyakperecnek ezt a végét, két körbefutó, barázda fejezi be. A nyakperechez rozsdásodva, vászondarabka maradt meg.

Magábanálló darabok meghatározásánál e nyakperec fontos szerephez jut, mert azokra nézve is megmondja, hogy milyen mellékletek tartozhattak hozzájuk. Így az egyik ordódbabóti töredékről írja Márton: „Ismeretlen a 9/51. számú karmantyús záródású, szép korai torquestöredék környezete is”.¹⁷ Mint az itteni fibulák bizonyítják, nem a legkorábbi környezetben kell várni kísérő darabjait. Márton másik feltevését nyakperecünk igazolja: „Bizonyára csontvázsírok mellékleteként szerepelt a két karmantyús záródású nyakperec (XXIV. t. 6. és 7.).”¹⁸

11. A jobb csuklón eredeti helyzetben talált bronz karperec, „gyürt” alakú, négy bütyökkel és az egyikbe illő szeges záródással (IV. t. 5.). A bütykök tövét domború gyűrű zárja be, amelyekből barázdák vezetnek a bütykökre, ahol e barázdák a leghosszabbak s majdnem összeérnek a szemköztfutókkal, ott merőleges barázda választja el a szemköztiektől. A bütykök közé eső tag a közepe felé elvékonyodik s itt 2 és 3 mm-es ellipszis keresztmetszetet ad. Igen vékony csuklón lehetett, mert így gyűrten 52, illetőleg 47 mm átmérőjű, amelyből az anyag vastagságát még le kell számítani. Párját a sír kifosztásakor vihették el, az alsókaral együtt. Hasonló Weisenauból (Mainz mellett) származó karperecet mutat be Déchelette,¹⁹ ame-

¹⁵ Arch. Hung. XI., 20. l. V. t. 3.

¹⁶ Dolg. IX-X., 103. l. 4. kép.

¹⁷ Dolg. IX-X., 104. l. 2. bek. és u. o. XXIV. t. 11.

¹⁸ Dolg. IX-X., 96. l. 5. bek.

¹⁹ Déchelette, Manuel IV. 750. l. 531. fig.

lyet „gyűrt“ volta s ugyancsak négy bütyökkel való tagoltsága hoz közel példányunkhoz. „Gyűrt“ karperecet ismerünk Nagyécsről is,²⁰ ahonnan pecsétlősvégű karperecek is kerültek elő, mint cserszegtomaji lelőhelyünkön is²¹ (IV. t. 2—3.).

12—13. Lábperecek, a karperecekhez hasonló, bütykös záródással (IV. t. 12., 14.). Oldalukat zeg-zug vonaldísz s ezek között egymástól 14 mm-re kis horpadások díszítik. Átlagosan 4 mm vastag bronzhuzalból készített lábperec átmérője 75 mm. Lábperecünkkel összefüggésbe kell hozni a litéri „karperecet“²² is és így a publikált karpereceknek egy része lábperec lesz. Csak a kisebb, finomabb, díszesebb és könnyebb példányok, mint a mi gyűrt példányunk is, maradhatnak meg e korban a karperecek sorában. A La Tène kor előrehaladottabb szakában, a kelta ízlés eldurvulása idején jelentkeznek a nagy, erős karperecek.

A nyak-, kar- és lábperecek azonos záródási módja, azonos anyaguk és viselőjük kétségtelenné teszi, hogy egykorú készítményről van szó. Ezen készítmények közé sorozhatjuk az öt bronzfibulát is. Nem lehet tehát véletlen, hogy a gyomai egyik gyűrt karperecen karmantyús dísztagot találunk²³ s az ugyanott előkerült pecsétlősvégű karperecek²⁴ két példányát cserszegtomaji lelőhelyünkről is ismerjük (IV. t. 2—3.). E karperecekkel együtt került a Balatoni Múzeumba három lábperec is, amelyek közül kettő, valószínűleg a karperecekkel egy sírból való (IV. t. 13., 15.).

14. Bronzkerék (IV. t. 7.). Átmérője 41 mm. Erős, az egyik küllő irányában kopott kerékaggyal, 13 mm átmérőjű tengelynyílással. Öt küllőre támaszkodó, vele egybeöntött abronccsal. Abroncsa nem lapos, mint a kocsikerekeknél szokás. Itt kopásnak nyoma sem látszik. Nem lehetetlen azonban, hogy rituális jellege van, s az eltemetéstől megkímélt kocsit jelképezi. A fehérvár-csurgói Eresztvényerdőben feltárt halom kamrasírja is rejtett magában „számos apró kerekecskét“²⁵

15. Vasszeg, a sír fölötti 70 cm-es termőrétegből (IV. t. 10.). Kétséges a sírhoz való tartozása. 17—22 mm-es, ovális fejjel, 95 mm hosszú négyoldalú szárral.

*

²⁰ Arch. Hung. XI., VIII. t. 18., u. o. 21. l.

²¹ Murvabányászás közben akadtak rá 1937. áprilisában, s hozták be a Bal. Múz.-ba, két lábpereccel együtt (VI. t. 1—2.). A feljegyzések szerint esontváz mellékletei voltak. A karperecnek átmérője 6.6 cm, a lábperecnek átm.: 8.2 cm. Az egyik karperecen mintha égés nyomai lennének. Ugyanekkor került a múz.-ba egy síma bronzhuzalból készült lábperec is, amely bizonyára egy másik sír megmentett darabja lehetett (a száruk végein némi hornyolással. Átm.: 7.9 cm).

²² Arch. Hung. XI., XI. t. 15.

²³ Arch. Hung. XI., XI. t. 7.

²⁴ Ú. o. 4. és 5. ábra.

²⁵ Arch. Hung. XI., 27. l.

A fibulák egymáshoz való helyzete, amely a kelta nő halotti ruházatára vet világosságot, különösebb figyelmet érdemel. A nyolc darab fibula közül az első három darab a legdíszesebb. Ezek egyvonalon mentén a jobb vállcsúcs és jobb láb irányába eső ruhanyílás felső részét fogták össze. Bizonyára a díszes köpenyszerű ruha koralldíszes kapcsolótűi voltak ezek. A sír bontásánál feltűnt, hogy a három vasfibula az előbbieknél valamivel mélyebb szintben feküdt. Így kézenfekvő, hogy egyszerű, vastag, a vállon összefüggő, esetleg újjas ruhát fogtak össze. A két kis bronzfibula feküdt legmélyebben és nyilvánvalóan vékonyabb alsóruhát tartott a kulcsontok fölött.

A csontvázas temetkezés szokása, amely sírunknál előfordult, a hazai kelta temetkezés első szakaszában általános. A sírnak fagerendákból összeállított bélése az Eresztvény-erdő feltárt halmában mutatkozó hallstatti hagyományra vezethető vissza.²⁶ (Tátikán kőkamrasír).²⁷ Márton Lajos e halomban a hallstatti és La Tène kultúrák találkozásának idejéből illyr és kelta temetkezést állapít meg. Feltételezhetjük, hogy sírunkat is kisebb halom fedte, amelyet az időjárás és a mezőgazdasági munka csaknem eltüntetett. Alátámasztja ezt a sírunktól távolabb eső sikérből termőföld (30—40 cm) és a sír fölött, valamint közvetlen közelében levő termőföld vastagságának (70—75 cm) összehasonlítása. A halom nyugati lejtőjébe bemélyített országút felől, jól kivehető a „hegyoldalnak” e viszonylagos domborulata, ámbár a sírkamra beszakadása is elősegítette a föld színének kiegyenlítését. Az előbbi halom sírkamrája észak-déli irányú, amelytől a miénk kevéssel tér el.

*

Mint említettük, kelta sírunk kiásása közben, ennek közvetlen közelében korábbi, hamvasztásos urnatemetkezést találtunk: Korong alkalmazása nélkül készült, kézzelformált urnákat és ételtartó edényeket. V. ö.: a III. t. 20. sz. függőleges hornyolású urnáját, 18. és 22. sz. egyfűlű csészetörredékét, illetve csészéjét a dályai urnatemető hasonló anyagával,²⁸ amely a bronz zablapofaszorítóval és bronz fibulával²⁹ urnatemetőnket minden kétséget kizáróan a hallstatti korra vezeti vissza.

Ennek időbeli viszonyát a kelta sírhoz az idejében történő, szakszerű ásatás tisztázhatta volna. A kelta sírgödör kiásása közben hallstatti sírt nem bolygattak meg. Ellenben a korábban letarolt murvabánya tetején két sír pontos helyét állapítottuk meg. Penteli Ferenc földtulajdonos felvilágosítása szerint az egyikben csontváz, a másikban „két fekete összetörött edény”, — valószínűleg az egyik urna — volt (1. kép: 1. és 2. sz. sír.).

²⁶ Arch. Hung. XI., 26—27. ll.

²⁷ U. o. 24. l.

²⁸ Arch. Ért. 1903. XXIII. 33. l. 2. ábra és 7a. ábra.

²⁹ U. o. 35. l. 9. és 10. ábra.

A térképen jelzett 4. számú urnasír égetett agyag urnáját nem lehetett teljesen rekonstruálni. (III. t. 20.) Fenéktátmérője 12.3 cm. A 70 cm-es termőtalajban helyezték el, fehér dolomitra állítva. Oldalán függőleges, vállán három körbefutó párhuzamos hornyolással. Szája irányában erősen szűkül. Magasságához viszonyítva nagyon öblös, nyomott alakú. Anyaga rosszul égetett, barnás színű agyag. Égetett csontokon kívül, szájtöredékei között, bronz gyűrűt tartalmazott (IV. t. 6.). Az egyik oldalán valamivel vastagabb. Átmérője 18—19 mm.

A 6. és 7. számú urnasírokat megbolygatták. A két urna és a kísérő edények összetört cserepeit részben a két urnafészken kívül szórták el. Összeállításukat mindeddig eredmény nélkül kísérelték meg. Két jellemző szájtöredéke a III. t. 14. és 15. ábráján látható. A cseréptöredékek közül való a három bronz (gyűrű-, karperec- és tü-) töredék (IV. t. 4., 9., 11.).

A 8. számú urnafészek urnájának (III. t. 23.) jelenlegi magassága 20 cm. Fenéktátmérője 11.5 cm, legnagyobb öble 31 cm. Feketés, durvaszemcsés anyagú. Oldalán két lefelé álló bütyökkel. Szája hiányzik. Valószínűleg törötten került a sírba, hogy a fedőedénye (III. t. 17.) jól illeszkedjék rá. Ez utóbbi száj- és fenéktátmérője 26 és 5.7 cm, magassága 7 cm. A belül grafitos fényezésű tál oldalán fül foglal helyet. Darabjait az előbbi urnába nyomta a föld súlya. A lefedett urna mellett, oldalán függőleges hornyolással, nyakán körbefutó barázdával díszített, egyfűlű bögre volt (III. t. 18.). Magassága 8.8 cm, száj- és fenéktátmérője 10 és 4.5 cm. Mellette hasonló bögre töredéke került elő (III. t. 22.). Az előbbiektől 15 cm-re, nagyobb edény töredékével (III. t. 21.) leborított, behúzott szájú csésze foglalt helyet (III. t. 16.). Anyaga az urnával egyező. Homorú, illetve belülről nézve domború aljának átmérője 4.5 cm, szájának és legnagyobb öblösödésének 11.6 és 12.2 cm az átmérője. Borító-töredékének legnagyobb mérete 24 cm. Ujjbenyomásokkal tagolt, domború gyűrűvel díszített. Vörös színű. E töredék mellett 15 cm magas, 8.2 cm fenék- és 16.3 cm szájátmérőjű vörösesbarna agyagedény feküdt (III. t. 19.). Szájszéle és nyakának domború gyűrűje ujjbenyomásokkal díszített. Két ellentétes oldalán, fogásra alkalmas bütyökkel.

*

Márton Lajos, Pittionival szemben, nem tartja illyr hatásának a kelta sírok „jel-kövekkel“ való megjelölését.³⁰ Temetőnkben a 4., 6. és 7. sz. hallstatti korú urnasírokat alaktalan, lapos homokkővel jelölték meg. A jelköveket az urnák töredékei fölött 20—30 cm-rel magasabban találtuk. Kelta sírunkat két kővel jelölték meg, a lábaknál. A sírok kővel történt megjelölése hazánk területén megelőzte a kelták beözönlését s így cserszegtomaji feltárásunk Pittionit iga-

³⁰ Arch. Hung. XI. 23. l.

zolja. A 6. és 7. sz. sírokra valószínűleg e jelkövek alapján találtak rá s dúlták fel azokat. A bányában dolgozó Szeles Lajos szerint hasonlóan megjelölt urnafészkek kerültek elő az elmúlt években is; ezeknek cserépdarabjaival azonban nem törődtek. Az egyik ilyen urnafészkekből előkerült bronz tű töredékét lomok között találtuk meg, Penteli Ferenc földtulajdonos padlásán (IV. t. 8.). Előkerülési helyét nem tudta megmutatni pontosan, ezért a térképre nem rajzoltuk be az urnafészket. Egy másik hasonló fejű ép tűt Kovács Ferenc gimnáziumi tanuló vitt el, aki állítólag egyik tanárának adta át. A helyi lakosság körében ezek a tűk a hallstatti kor végén használatban voltak, amely jelenségre Márton Lajos is felhívta a figyelmet.³¹ A tű bizonyára Csabrendeken³² és Szekszárd-Jajdombon³³ is a keltákat közvetlenül megelőző lakosság köréből származott. Ehhez járult a 4. sz. urnasír leomlott szájának töredékei között lelt gyűrű (IV. t. 6.), amellyel egyező példány korai La Tène környezetben fordult elő Sopron-Bécsidombon.³⁴ Ennek korai voltát, a kísérő mellékleteken kívül, a hamvaknak edények alatt történt elhelyezése is bizonyítja.³⁵ A 8. sz. urnasír kézzelformált, behúzottszájú, enyhén omphalosos csészéje (III. t. 16.) azonos a stomfai csészével,³⁶ amelyet litéri³⁷ és jászladányi³⁸ példák alapján Márton Lajos is a korai La Tène környezetben előfordulónak tart.

Az elmondottak arra engednek következtetni, hogy hallstatti urnatemetőnk a korszak végéről való. Ebben az időben a veneto-illyr néven összefoglalt benszülött lakosság³⁹ már küzd a nyugat felől előretörő keltákkal. A küzdelemből győztesen kikerülő kelták temethették a benszülöttek által használatba vett temető területére az előzőleg leírt gazdag felszerelésű kelta nőt.

Dr. Török Gyula.

³¹ Dolg. IX-X., 95. l. 2. bek.

³² Dolg. IX-X., 95. l. 2. bek.

³³ Dolg. IX-X., 95. l. 2. bek.

³⁴ Dolg. IX-X., 110. l. utolsó bek. és XLII. t.

³⁵ Dolg. IX-X., 110. l. 6. bek. és XLI. t.

³⁶ Dolg. IX-X., 119. l. és XLVII. t. 3.

³⁷ Dolg. IX-X., 110. l. 8. bek. és XXIV. t. 4.

³⁸ Dolg. IX-X., 122. l.

³⁹ O. Menghin és V. Manschura (Urgeschichte Wiens. Wien 1924. 30. l.) szerint Nyugat-Magyarországon a hallstatti kultúrát az egymástól nehezen megkülönböztethető „Veneto-Illyr“ nép képviseli.